

Svet, region

KOMANDNA ODGOVORNOST KROZ SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U PERIODU POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

SLUČAJ JAMAŠITA

Milan Simić *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG*

U samom slučaju interesantan je argument odbrane generala Jamašite koja se pozivala na primenu principa nullum crimen sine lege ukazujući na činjenicu da su kodifikacije međunarodnog običajnog prava na koje se pozivalo tužilaštvo postojale, ali i da su posmatrane kao izraz običajnog prava, i nisu bili ranije primenjivane. Ovi argumenti odbrane nisu sprečili osuđujuću presudu

Institut komandne odgovornosti za ratni zločin i pitanje ekstenzivnosti u primeni ove vrste direktne i indirektna (nesprečavanje, ili neotkrivanje-nekažnjavanje zločina) komandne odgovornosti se pojavljuje u nekoliko slučajeva nakon Drugog svetskog rata, a standardi presuda u ovim slučajevima su bili prilično smeli.

Prvo gonjenje za komandnu odgovornost u Drugom svetskom ratu je ono protiv generala Tomojuki Jamašite, komandanta japanskih trupa na Filipinima. General Jamašita je optužen za neuspeh u kontroli nad svojim trupama i stoga proglašen krivično odgovornim za zlostavljanje, silovanje i ubistvo na hiljade filipinskih civila i američkih ratnih zarobljenika tokom poslednje faze japanske okupacije. Sudila mu je američka Vojna komisija na čelu sa generalom Duglasom Makarturom, koja ga je osudila na smrt. Sam general Jamašita se u svojoj odbrani pozivao na činjenicu da on nije imao efektivnu kontrolu nad svojim trupama na Filipinima jer su mu tokom ratnih dejstava bile prekinute komunikacije sa jedinicama na terenu, upravo od američke vojske, pa je on, pozivajući se na tu činjenicu, odbijao optužbe za komandnu odgovornost. Diskusije koje su usledile nakon slučaja Jamašita pozivale su se na postojanje pravnog okvira koji je predviđao komandnu odgovornost u trenutku kada je počinjen zločin kao i na to da li se sud pozivao na standard „strog odgovornosti“ u slučaju Jamašita. Važan element u argumentima odbrane je bio princip nullum crimen sine lege. U neuspehoj žalbi na na presudu Vojne komisije, odbrana je iznela sledeće argumente:

„...Ovo je prvi put u modernoj istoriji da je komandujući oficir krivično odgovoran za postupke svojih trupa . . . Okrivljeni nije mogao znati, niti je mogao pretpostaviti, da će u budućnosti Vojna komisija označiti (ove) postupke.....kao krivično delo....“

U svojoj žalbi američkom Vrhovnom sudu, Jamašitini branioci su izneli stav da je Vojna komisija doživela neuspeh da tereti Jamašitu za „tradicionalno kršenje pravila ratovanja“, te da je stoga ovo suđenje Vojne komisije neustavno. Vojno tužilaštvo je uspešno odbacilo ove argumente odbrane pozivajući se na „tri krucijalna međunarodna ugovora: Član 1 i 43 aneksa Četvrte haške konvencije, Član 19 Desete haške konvencije i Član 26 Ženevske konvencije Crvenog krsta iz 1929. Sve ove norme se odnose na utvrđivanje granica odgovornosti vojnih komandanata, odgovornosti koju je general Jamašita ignorisao.

U samom slučaju interesantan je argument odbrane generala Jamašite koja se pozivala na primenu principa nullum crimen sine lege ukazujući na činjenicu da su kodifikacije međunarodnog običajnog prava na koje se pozivalo tužilaštvo postojale, ali i da su posmatrane kao izraz običajnog prava, i nisu bile ranije primenjivane kao u Jamašitinom slučaju. Ovi argumenti odbrane nisu promenili odluku Vojne komisije koja je kombinacijom primene običajnog međunarodnog prava i činjenica o počinjenim ratnim zločinima u Jamašitinom slučaju došla do osuđujuće presude.

Suđenja za počinjene ratne zločine posle Drugog svetskog rata vodili su razni tribunali ustanovljeni nacionalnim vojnim regulativama u zemljama Dalekog Istoka i u Evropi, kao i Međunarodni vojni tribunal u Nirmbergu i Tokiju, ustanovljen za posebna suđenja „najvećim podstekivačima rata“. U većini slučajeva pred ovim sudovima, indirektna komandna odgovornost nije bila glavna tema, jer su okrivljeni terećeni ili za planiranje i režiranje zločina ili za izdavanje ili prenošenje naređenja – odnosno, sa direktnom komandnom odgovornošću pre nego indirektnom („indirektna“ u smislu neuspeha da se spreči ili kazni zločin). Najšire diskusije o indirektnoj komandnoj odgovornosti su se pojavile u dva slučaja pred američkim vojnim tribunalima osnovanim na osnovu Zakona kontrolnog saveta broj 10 i to u suđenju nemačkim komandantima u slučajevima poznatijim kao „Slučaj više komande“ i „Slučaj talaca“. (Reč je o „Slučaju više komande,“ SAD protiv Vilhelma fon Liba i drugih., suđenje trinaestorici viših nemačkih

oficira za zločin protiv mira, ratne zločine, zločin protiv čovečnosti i zaveru i "Slučaju talaca," SAD protiv Vilhelma fon Liba i drugih, suđenje dvanaestorici viših nemačkih oficira kao nadređenim oficirima i učesnicima u ubistvu i deportaciji civila koje je izvršeno na osnovu njihovih naređenja.)

Tribunali su u ovim slučajevima postavili prilično težak zadatak tužilstvu da dokaže komandnu odgovornost u slučajevima gde nesposobnost nadređenog da drži pod kontrolom postupke potčinjenih predstavlja krivičnu odgovornost, odnosno da dokažu da takvo ponašanje nadređenog (nečinjenje) predstavlja prihvatanje postupaka njegovih podređenih. Na osnovu ovih standarda, nekoliko zapovednika je osuđeno za kriminalnu komandnu odgovornost. U ovom kontekstu, Feldmaršal fon Kehler je osuđen na osnovu komandne odgovornosti za nezakonitu egzekuciju vojnika Crvene armije koja se dogodila pre (i nakon) što je on preuzeo komandu, i to stoga što je bio obavešten o ovim egzekucijama nakon što je on preuzeo komandu, ali nije preduzeo nikakve mere kako bi kaznio počinioc ovog zločina. "Slučaj fon Kehler" je postao osnov za normu „da nadležnost nadređenog da kazni podređene...obuhvata i zločine koji su činjeni pre nego što je nadređeni preuzeo komandu."

General Jamašita

Nakon kraja rada tribunala za ratne zločine počinjene tokom Drugog svetskog rata, pažnja stručne javnosti za primenu instituta komandne odgovornosti se bitno smanjila. Međutim, ovaj institut i njegova primena su još jednom privukli pažnju pravne i vojne javnosti nakon 1969.godine, kada je otkriveno da su pripadnici američke vojske izvršili masakr nad vijetnamskim civilima u selu Mi Laj 16. marta, 1968. Iz ovog incidenta su proizašla dva čuvena suđenja. Poručnik Viljem Keli je optužen za naređivanje zločina kao i za učešće u njemu; Kelijeva presuda je obuhvatila direktno izvršenje zločina i direktnu komandnu odgovornost. Kelijev direktni nadređeni kapetan Ernest Medina je terećen za indirektnu komandnu odgovornost i oslobođen odgovornosti u postupku pred vojnim sudom što je proizvelo mnogo diskusije o standardima u primeni indirektno komandne odgovornosti. Slučaj Medina je izazvao zabrinutost međunarodne javnosti da li je Vojni zakon SAD u skladu sa međunarodnim standardima. Nakon ovih slučajeva nije došlo do promene u primeni instituta komandne odgovornosti. Tokom istog perioda, Međunarodni komitet crvenog krsta (MKCK) je radio na izradi Dodatnog protokola Ženevske konvencije, a u cilju poboljšanja "zaštite civilne populacije pod neprijateljskom okupacijom." Iz ovog projekta su proizašli član 86 i 87 Protokola I, koji su pojasnili standarde međunarodnog prava o „nepostupanju" i „komandnoj odgovornosti". Ovi članovi su danas važan pravni izvor primene komandne odgovornosti. Maja 1993. godine, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je Rezolucijom br. 827, uspostavio Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Ova akcija je preduzeta kao odgovor na „visokog stepen javne zabrinutosti" zbog zločina počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije, navodeći da postoji sumnja da postojeći nacionalni pravni sistemi (koji su bili odgovorni za primenu međunarodnog humanitarnog prava) u tom trenutku neće biti efikasni u kažnjavanju odgovornih za počinjene zločine. Naredne godine je osnovan Međunarodni tribunal za ratne zločine u Ruandi (ICTR) nakon ozbiljnih zločina koji su se tamo dogodili i nakon što su predstavnici afričkih zemalja zatražili akciju Saveta bezbednosti UN.

Statuti ovih sudova, pripremljeni od organa UN, prikazuju trenutno stanje standarda u međunarodnom krivičnom pravu. Kombinacija ovih statuta i pravne istorije, zajedno sa razvojem instituta komandne odgovornosti predstavljaju osnovu za široku primenu instituta komandne odgovornosti – uključujući primenu indirektno (sukcesivne) komandne odgovornosti – odnosno dužnosti da spreči, odnosno kazni počinioc ratnih zločina.